

KOMENSKÉHO PANSOFICKÁ MÍROTVORNÁ FILOZOFIE PRO VŠECHNY A JEJÍ VÝZNAM PRO MULTIKULTURNÍ VÝCHOVU

Jana Smílková¹, Jaroslav Balvín², Monika Farkašová³

¹Charita Slavičín, Komenského 115, 763 21 Slavičín, Česká republika

²Univerzita Tomáše Bati Zlín, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, Náměstí T. G. Masaryka 5555, 760 01 Zlín, Česká republika

³Muzeum romského národního obrození v Praze, Olšanská 3, 130 00 Praha 3 - Žižkov, Česká republika

Vševýchova je urovnaná cesta k rozvádění vševědného světla po lidských myslích, řečech a skutcích.

Komenský, 1948, s. 25

Abstrakt

Komenského dílo představuje mezník v dějinách evropské kultury a vzdělanosti. Komenský vyvinul vlastní vzdělávací systém, jehož cílem bylo obnovit porušený charakter člověka i společnosti. Přirozené vztahy světa začínají u člověka. Pansofie je organickou jednotou, v níž se propojují všechny vědy. Vyrůstá z jedné základní vědy, jíž je filozofie – **pansofická metafyzika**, která obsahuje obecné základy světa i poznání. Komenský upozornil na význam těchto vztahů, jež jsou zákonitostí přírody. Tématem textu příspěvku je člověk, jako součást společnosti, přírody, světa a universa, který by si měl tuto sounáležitost stále uvědomovat a chovat se zodpovědně. Je to obzvláště aktuální v době, kdy v nedalekých zemích propukají válečné konflikty, které ohrožují mír na celém světě. Právě v této době se stává aktuální a naléhavě potřebný sociální program Porady, který je i východiskem pro profesionální přístup v edukaci dětí i dospělých.

Klíčová slova: vzdělání, mravnost, Pansofia, náprava, Bůh, člověk, společnost, spravedlnost, irénismus, filozofie, porada, mír, Panharmonie, jednota, multikulturní výchova

Abstract

COMENIUS' PANSOPHICAL PEACE-BUILDING PHILOSOPHY FOR ALL AND ITS SIGNIFICANCE FOR MULTICULTURAL EDUCATION

Comenius' work represents a milestone in the history of European culture and education. Comenius developed his own educational system, the aim of which was to restore the broken character of man and society. The natural relationships of the world begin with humans. Pansophy is an organic unity in which all sciences are interconnected. It grows out of one basic science, which is philosophy - pansophical metaphysics, which contains the general foundations of the world and knowledge. Comenius pointed out the importance of these relationships, which are the laws of nature. The topic of the text of the article is human, as a part of society, nature, the world and the universe, who should always be aware of this belonging and behave responsibly. This is especially true at a time when war is erupting in nearby countries that is threatening peace around the world. It is at this time that the counseling social program, which is also the starting point for a professional approach in the education of children and adults, becomes current and urgently needed.

Keywords: education, morality, Pansofia, remedy, God, human, society, world, Justice, irenism, philosophy, consultation, peace; Panharmonie, unity, multicultural education

1. ÚVOD

Pojďte převádět rady ve skutek, abychom napravili a s pomocí Boží přivedli k spáse a k slávě všechny, všechno, všestranně. (Komenský, 1992, OP III, s. 255)

Komenský dal podnět vzniku myšlenkového modelu, jehož centrem je **člověk**, který je začleněn do celku **universa**. Jen tehdy, pochopíme-li místo jednotlivých částí jeho dílo v celku, dopátráme se hierarchie významů, které toto universum vytvářejí.

J. A. Komenský prosazoval demokratickou a humanistickou pedagogiku, která ctí důstojnost člověka, lidskost, **sociální spravedlnost**, kdy vzdělání musí být poskytováno **všem** lidem, bez rozdílu sociálního postavení, pohlaví, věku, národnosti či etnika, bez rozdílu přístupu. Odkaz Komenského nacházíme také ve změně **filozofie výchovy** a **vzdělávání**, od tradiční výchovy k **tvůřivě humanistické**.

Práce, jež Komenský napsal před odchodem z vlasti, jsou prostoupeny oblastmi, představujícími Komenského jako **filosofa výchovy** i **filozofa dějin**. Komenský se zde zabývá otázkou utváření člověka ve vztahu k celku světa. Vzdělání má směřovat k **moudrosti**, vycházející z poznání minulosti pro přítomnost a budoucí vývoj. To se stalo jádrem **pansofie** a sociální všenápravy. S touto tematikou spojuje Komenský potřebu zdůvodňování významu historie jako minulé zkušenosti pro jakoukoliv nápravu, zejména sociální.

Ve spise **Via lucis** je chápán pojem **omnes, všichni**, v uplatnění na celý lidský život v jeho

vývoji individuálním i celosvětovém, což pak vrcholí v *Obecné poradě, Consultatio catholica*. **Cesta světla** představuje **třetí stupeň** pansofie, jenž je zaměřen na cíle utváření lidí z hlediska pedagogického až k široce sociálnímu významu. V *Obecné poradě* Komenský již dospěl ke **čtvrtému stupni**. Pojem **zúplna** představuje způsob, jímž měla být látka podávána, aby vzdělávání bylo rychlé, snadné a poznatky trvalé, jak je vysvětleno v *Didaktice* na základě **synkrize** s vývojem přírodním. To vede k principu, že **přirozený** vývoj se stává významným kritériem vzdělávacího procesu. Zároveň tento pojem obsahoval pojem **omnio – veskrze, všestranně** – stále hlubší pojetí kultivace těch rysů, jimiž se člověk liší od ostatních tvorů, a které z něj dělají bytost nejdokonalejší, pokud jsou správně rozvíjeny. Jsou to: **rozum, řeč, vůle** k uvědomělému činu a **cit** ke správnému užívání věcí a k vytváření správného vztahu ke světu.

Základním motivem Komenského je idea o **nápravě věcí lidských**, věcí, které vytvářejí vznešenou **lidskou přirozenost**. Pansofii chápe jako filozofické úsilí o celkový názor světa, který by mohl přijmout každý člověk. Smyslem **filozofie** je uspořádání, smíření ducha s věcmi. Všemoudrost představuje souladný celek, celost a jednotu ve **všem a všude**. Hlavním úkolem života, a tudíž i myšlení, je pořádek; **pansofie** má poskytovat poznatky jeden s druhým, související s určitým **řádem**. Komenský v každém jedinci vidí zárodek vývoje celku.

Aspekt celku v Komenského filozofii není jen rysem středověkého univerzalizmu, nýbrž snahou

učinit člověka bytostí celku, která nežije především v sobě a sobě, ale z celku, pro celek a celkově. Co nás, lidi, spojuje bez ohledu na rozdíly víry, barvy pleti, profese atd., je skutečnost, že jsme **přesahování univerzálními kontexty**, které zde existovaly odjakživa, že si s odstupem tuto **transcendenci** v našem životě uvědomujeme. Proto musí výchova a vzdělání s touto skutečností vážně počítat.

Záměrem práce je objevit v díle **Obecná porada o nápravě věcí lidských filozofické, sociální a didaktické prvky**, jejich souvislost, vysvětlit podstatu **pansofie**, která směřuje k **nápravě** společenských nedostatků prostřednictvím soustavného **vzdělání**. Vzdělání je základem **moudrosti**, moudrý národ se dokáže samostatně orientovat a není manipulovatelný mocenskými zájmy. Komenský si uvědomoval nesmyslnost jakéhokoli násilí, ať je páčáno v jakémkoli měřítku, ať už se jedná o školy, jež se staly **mučírny**, nebo **válečné konflikty**, které nejsou hodné člověka. Jelikož člověk je uvažující, rozumný, nepodléhá předsudkům, zášti a nenávisti. Všechny války jsou zlé a hloupé. Lidé by se měli mezi sebou vzájemně respektovat. Měli by si stanovit na základě **společné porady** pravidla, která budou dodržovat. Tyto porady se budou pravidelně opakovat, aby řešily aktuální problémy lidstva a předcházely tak stupňujícím se překážkám, dalším konfliktům, které pramení z neřešených problémů a mohou tak vyvolat nebezpečnou zničující situaci. Komenský byl přesvědčen, že lidé jsou od přírody dobří, tudíž přirozeně by měli **směřovat k dobru**. Příčinou předsudků, směřujících k zášti a nenávisti, je nevědomost, nedostatek poznání. Lidé by měli hledat cestu, jak vymýtit hloupost, předsudky a zlo.

2. CÍLE

Účelem naší práce je prostřednictvím kvalitativního a kvantitativního výzkumu metodou Obsahové analýzy objasnit široký význam díla J. A. Komenského, Obecná porada o nápravě věcí lidských. Smyslem je ukázat rozsah a hloubku myšlenek pansofie, jejímž cílem je dosáhnout ideální společnosti prostřednictvím vzdělání, odstranění násilí, válek, cestou vzdělání docílit všestranného rozvoje společnosti, získat harmonii, blažený život, dobro pro všechny a celosvětový mír.

1) Hlavní cíl výzkumu

Prostřednictvím metody kvalitativní Obsahové analýzy se v díle Obecná porada o nápravě věcí lidských zaměřit na prvky sociální, filozofické, didaktické, objevit je, popsat a vysvětlit.

2) Dílčí cíle:

- Uplatněním kvantitativní Obsahové analýzy provést kvantifikaci prvků jednotlivých subkategorií ve všech 7 částech Porady.
- Provést komparaci rozdílu četnosti subkategorií v jednotlivých 7 částech Porady.
- Uplatněním kvantitativní Obsahové analýzy provést kvantifikaci prvků jednotlivých kategorií ve všech 7 částech Porady.
- Provést komparaci rozdílu četnosti kategorií v jednotlivých 7 částech Porady.
- Vytvořit paradigmatický model nejfrekvencovanějších subkategorií Porady
- V interpretaci výsledků vysvětlit souvislosti výskytu prvků v Poradě
- Vysvětlit možnosti využití myšlenek Porady v praxi

Výzkumný problém práce je reprezentován **výzkumnou otázkou**:

Existují v díle Obecná porada o nápravě věcí lidských prvky, které jsou významné pro sociální pedagogiku a filozofii výchovy?

Záměrem práce je vyzdvihnout **sociální a filozofický** rozměr díla, který je jeho nosnou podstatou. Vše, co představuje cestu k dosažení cíle, **dokonalého člověka**, obrazu Božího, je **vzdělání**. Rovněž vše, co představuje cestu k **všenápravě společnosti** i celého světa, je **vzdělání**.

Je nezbytné na **Obecné poradě** ukázat vzor, stálý příklad a inspiraci k smysluplné diskusi na všech úrovních. Naším **cílem** je ukázat potřebu následování tohoto vzoru... uplatněním demokratických principů, dodržováním platných zákonů, práv a svobod **všech** občanů. Komenskému byl vytýkán jeho bezbřehý optimismus v návodech na realizaci úplné nápravy společnosti a celého světa, zejména jeho myšlenky o úplném odstranění veškerého násilí a konfliktů, a z toho plynoucích válek, bývaly označovány za **utopické**.

3. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

... Neboť války, jakékoli jsou a pod jakoukoli záminkou se vedou, jsou všestranným trestem všech, záhubou stejně vinných jako nevinných; a proto je musíte zastavit, aby se zastavila obecná záhuba. (Komenský, 1992, Všeobecná porada o nápravě věcí lidských)

Po druhé světové válce byla na první místo kladena otázka, jak mohlo vůbec lidstvo k takové katastrofě dospět. Komenský byl chápán především jako vzor myslitele, který obětoval celý svůj život boji za mír a sociální spravedlnost. Takto k němu s plnou vážností přistupovala poválečná

generace filozofů **Jiřina Popelová, Jan Kalivoda**, aj. (Pešková, 2010, s. 60)

Komenský věřil, že války, které světu přinesly tolik tragédií i tolik tragédií v jeho vlastním životě, jsou důsledkem základní lidské nevědomosti. Snil o tom, že bude mít školy pro všechny děti. V té době to byla nová myšlenka, mimo několik křesťanských a židovských komunit bylo vzdělávání téměř výhradně omezeno na třídu obchodníků, kteří byli vyučováni soukromými učiteli. (Joyner, 2014, In Woods, 2014, s. 6)¹

Vycházejí ze svého kritického pohledu historického předkládal Komenský svému národu koncepci do budoucna: sloužit pravdě a spravedlnosti, uskutečňovat důsledné, plné bratrství všech lidí. Tento cíl vyžaduje soustavné důkladné vzdělávání a rozvoj všech lidských sil. Pojetí historie je zde spjato s výchovatelským programem národně nápravným. Stejně jako výchovu i nápravu lze uskutečňovat jen po uvědomělé analýze minulosti. (Čapková, 1983, s. 43)

Historická retrospektiva představovala podnět k nápravě chyb. **Komenský tak vyjádřil významný princip, že revize minulosti je nezbytným stupněm k překonání překážek přítomnosti a k vytvoření podmínek pro lepší budoucnost.** (Čapková, 1983, s. 42–43)

Komenský byl v této věře rozhodný, že pouze znalost ceny míru může přinést mír mezi národy. Velké poslání vnímal jako výzvu k činění učedníků nebo studentů. (Joyner, 2014, In Woods, 2014, s. 11)²

Jako hlavní prostředek a nástroj ke směřování všech lidí je poznání, k němuž by každý člověk měl dospět vzděláváním a výchovou. Ústředním axiómem Komenského filozofie a jeho **filozofie člověka** je myšlenka, že člověk se může a musí zdokonalovat a rozvíjet na úroveň své původní dokonalosti, jež před mnoha lety ztratil a propadl zlu a špatnosti. Komenský boří fatalismus v pojmání člověka. **Svobodný člověk** je jedním ze základních prvků jeho antropologie. Lidské úsilí o znovunabytí ztracené lidské podstaty dodává Komenského antropologii normativní charakter, přesto však neexistuje cesta k naplnění této normy – přivést člověka k dokonalosti, k obrazu Božímu – **Imago dei**, kdy se lidská dokonalost stává samozřejmou

a přirozenou. Východiskem je **pravda**, která je i ideálem a cílem. Tvořivé a praktické zůstává to, že Komenský chápe pravdu nikoli ze stránky intelektuální, ale jako moc, která zaplaví člověka, která v něm probudí touhu a odhodlání dáti této pravdě maximum svých schopností a mravního úsilí. (Klíma, 1942, s. 49)

Komenský ve svém nitru věřil, že člověk ze své přirozenosti směřuje **k dobru**, proto je třeba jej vést a rozvíjet, aby se dokázal orientovat, správně se rozhodovat, nacházet vždy správný směr. Toho lze dosáhnout prostřednictvím **celoživotního** soustavného **vzdělání**. Komenský je díky tomuto přístupu považován za představitele tzv. **optimistické pedagogiky**. Získání ztracené lidské podstaty je výsledkem svobodné **aktivity člověka**, což představuje rovněž **rozvoj**. V tom převyšuje Komenského **Rousseaua**. Komenský sice věří v pokrok, avšak neočekává jako **Descartes** nebo **Leibniz** vyřešení všeho. Na rozdíl od svých současníků vyzdvihuje význam **sociálních vztahů** a touží po jejich proměně, jelikož si uvědomuje, že pouhá věda a technika nezaručují pravé štěstí. Komenský v předmluvě **Via lucis** předvídal, že jednostranně zaměřený pokrok karteziánsko-galileovského ražení, nezabývající se složitostí člověka a jeho dějin, skrývá riziko odlidšťování. Avšak je zřejmé, že tato cesta je nevyhnutelnou podmínkou pro vznik novodobé **lidské společnosti**. Komenský dospěl koncem dvacátých let ve svém myšlení k poznání, že k Bohu nelze ze světa lidí utéci, avšak lze se k němu dopracovat; a to pouze ve světě přírodním a lidském. Touto cestou je pouze **formatio** a **reformatio** člověka, jenž je zakotven v pozemské realitě. K této převratné myšlence dospěl Komenský v **Didaktice** a **Prima philosophia**, odtud již byla nasměrována cesta k **Poradě**.

Komenský **varuje před nenávistí** a upřednostňováním soukromého prospěchu. A jak sám zjišťuje ve své době ve své zemi, lidé takovým chováním škodí **obecnému dobru**. Jako příčinu vidí zejména omezenost a nevědomost, z níž plynou nesvornosti, domácí spory a **zášti**. Upozorňuje, že pouze lidská **vůle, rozum a víra** hory přenáší. Svět je třeba vidět jako školu a rozpoznat obecnost všech nedostatků, najít **všeobecný** způsob, jak je odstranit. Základ této obecnosti hledá

1 Comenius believed that wars, which had brought so much tragedy to the world as well as to so much tragedy to own life, were the result of basic human ignorance. He dreamed of having schools for all children. This was a novel idea at the time, outside of a few Christian and Jewish communities, education, was almost exclusively limited to the merchant class who were taught by private tutors. (Joyner, 2014, In Woods, 2014, s. 6)

2 Comenius was resolute in this belief that only knowledge of the Price of Peace could bring about peace among the nations. He viewed the Great Commission as a call to make disciples, or students. (Joyner, 2014, In Woods, 2014, s. 11)

v tom, co se týká **všech**, celé společnosti. Problémy vývoje člověka a jeho vzdělání jsou součástí společenského vývoje, a jen tak je možné je řešit. Cíl vzdělávání nepředstavoval jen učenost, ale byl spojen s cestou k lidskosti. Smyslem vzdělání by měla být moudrost v ovládnutí přírody, ale i sebe samého. Utváření člověka vzděláním směřuje k nastolení přirozené podstaty lidství, jež by vedlo k harmonii a k harmonii vztahů mezi blahem jednotlivce a blahem všech.

Krasnovskij vyzdvihuje Komenského **sociální** myšlení v celosvětovém měřítku. Komenský odsuzoval panství silných národů nad slabými, byl stoupencem vlády lidu, plebejců té doby. Komenský byl vůdčím duchem demokracie své doby, svým myšlením předstihoval **Bacona Verulamského**. (Krasnovskij, 1955, s. 12)

Komenský usiloval, aby člověku byla obnovena **svoboda**, která mu od přírody přísluší; aby se všechno stalo všeobecným, to je společným; aby všechny sekty a stranické zájmy byly odstraněny. Všechny lidi nazývá a shromažďuje ve **Veškerenstvo**. Všichni jsou příslušníky svobodného státu **Celosvětového**. Kdekoli kdo bude, nechť je stejně osobně svoboden, a stejně podřízen blahu společenství. Celek svůj nad částí, pravda nad pravděpodobností, věc nad domněnkou. (Komenský, 1992, OP III, s. 323)

Komenského dílo je bezesporu vrcholným vytvořením české kultury. Je dílem, jež bylo utvářeno zápasy a konflikty doby, jež mělo za úkol splnit určité ideové cíle, avšak přerůstá a přesahuje dalece aktuální potřeby, z nichž vzniklo, a stává se hodnotou trvalou.

Jan Kumpera vyzdvihuje mimořádný nadčasový význam díla, ačkoli všeobecná náprava je v současnosti stěží zcela uskutečnitelná: *Obecná porada je přes své chiliasticko-utopické zabarvení vrcholem Komenského tvorby, vyvrcholením české humanisticky pojaté reformace a jedinečnou výzvou současnosti i budoucnosti*. (Kumpera, 1992, s. 228) Poslání Komenského se zatím naplnilo pouze zčásti, vize celosvětového míru zůstává pro lidstvo prvořadým úkolem dodnes. (Kumpera, 1992, s. 172)

Docenění významu Komenského stále zůstává naléhavým úkolem. Komenský vyšel z aristotelismu, ale přes **Augustina** se přiblížil k platonismu, pouze však jako k východisku. Domácí tradice, dobový **chiliasmus**, myšlenky Bratrstva růžového kříže (**Rosenkruzianen**), pojetí světa jako organismu a člověka jako mikrokosmu způsobovaly, že Komenský brzy začal svou pansofií usilovat o spojování **filozofie, metafyziky, vědy, teologie s praxí a nápravou světa**. Oproti **Herbertovým** analogiím z antiky, kde je dbáno pouze o část

společnosti, Komenský se zajímá o veškerý lid. Tento široce **sociální** dosah představuje i jeho pojetí obecných pojmů, instinktů i schopností, na něž je kladen důraz jako na základ metafyziky, tato témata jsou naznačena v **Předběžných poznatcích**, plně se na ně soustřeďuje v metafyzické části **Pansofie v Obecné poradě**. V Cestě světla uvažoval o tom, jak najít nejobecnější pansofický základ i obecné prostředky k nápravě člověka i života. Nastoluje zde problematiku **vztahu obecného a zvláštního** při hledání a poznávání pravdy v životě a vesmíru na základě analýzy trojího základního jsoucna – **přírody, člověka a Boha**. Komenský se soustřeďoval na formování člověka, který je v aktivním vztahu k dalším dvěma oblastem. – přírodě, ze které vyšel, a dokonalosti Boží, k níž se může jako obraz Boží přibližovat. (Čapková, 1984, s. 42–43)

Světlo nebeské přerůstalo ve světlo osvěty. Logické sepětí mělo základ v touze po lepším životě **všech lidí**, a bylo hlavní myšlenkou všeho úsilí Komenského. Tato idea je často zmiňována v jeho korespondenci a spisech, zdůrazňuje ji znova v jednom z posledních děl **Unum nesessarium**. Komenský velmi věřil v **dobro člověka**, v jeho přirozenou čistotu... ve svém intelektuálním myšlení soudil, že **zlo** vzniká proto, že lidé neznají dobro. **Války** a konflikty dle něj vznikají z různosti mínění, které může být napraveno a správně nasměrováno správným poznáním. **Vševěda**, jež přináší všeobecné pravdy, byla proto podmínkou **všenápravy**. Podmínkou vševědy však byla správná metoda. Aby bylo možno seznámit s výsledky vševědy všechny národy, je třeba vytvořit univerzální řeč, velmi logickou, snadnou a srozumitelnou – odtud úsilí o **Panglotii**. (Popelová, 1958, s. 243)

Komenský spojoval svou tvořivou jedinečnost s živým zájmem o druhé lidi, své **mírové úsilí** s odhodláním přispět k osvobození národa, zároveň rozvíjel smysl pro práva a povinnosti všech, pracoval pro nápravu lidstva jako celku. Čapek vyzdvihuje Komenského výzvy k **rozšiřování vzdělanosti** i k prohlubování **mravní výchovy** a základních křesťanských hodnot **pravdy, víry, lásky a dobra** pro všechny. (Čapek, 1992, s. 9)

Ve své celoživotní činnosti vycházel Komenský z poučení z historie, chtěl přispívat k nápravě jednotlivců i kolektivů, čelit válečným konfliktům a zmatkům, osobnímu strádání a depresím. Tyto negativní jevy plynuly ze zániku kultury jeho vlasti. (Čapková, 1983, s. 33) Poznání historického vývoje i perspektiv budoucího společenského rozvoje představovalo nezbytnou přípravu k nápravnému

dílu. Jednalo se o sestavení všeobecného kolegia, zřízení všeobecných škol, vypracování soustavy univerzálních knih a vytvoření univerzálního jazyka. **Chiliasmus** Komenského v této kolektivní přípravě na **milénium míru** se vyvíjí v ideu vzdělanostního a společenského pokroku. (Čapková, 1983, s. 44)

Chiliastické myšlenky jsou spojeny s popisem dobové situace z roku 1641 ve **Stručném nástinu porady (Consultationis brevissima delineatio)**. Zde Komenský klade důraz na zajištění nápravy účasti každého člověka, i světské moci, zejména v reformě škol, zajištění církevního míru, projevuje aktivní zájem o vypracování pansofie jako základu osvícení. Základní prvek obecnosti vidí Komenský v **přirozenosti** všech lidí. Hledá společné aspekty a hodnoty, které mohou lidskou přirozenost rozvíjet. Tyto hodnoty spatřuje ve vrozených představách a schopnostech člověka poznat **pravdu, dobro, krásu** atd. Domnívá se, že každý člověk má danou schopnost tyto hodnoty naplňovat během života konkrétním obsahem. Komenského názory o kvalitnějším uspořádání lidské společnosti, národů, spravedlnosti, státu a **míru** přesahovaly myšlení jeho doby. Komenský považoval člověka za dobrého, schopného **nápravy**. **Svobodu** chápal jako nejskvělejší statek, stvořený spolu s člověkem a od něho neodlučitelný. Zároveň chápal svobodu jako zodpovědnost vůči lidské pospolitosti, jelikož člověk je její součástí. V tomto smyslu odkaz Komenského pro současnost by měl být spojen nejen se svobodou, ale také s právem a povinností jako přínosem každého jednotlivce celkovému společenskému pokroku. Je nutné vnímat svobodu člověka v jeho myšlení, činech, práci, osvobození od zneužívání jiným člověkem v jakékoliv formě, na základě svobody rozvíjet vlastní odpovědnost a důstojnost. Aby člověka vedla **mravnost**, tedy snaha lidí o konání **dobra**, pomoci a spolupráce mezi sebou. **Vzdělanost** je předpokladem kultivace společnosti, zdokonalení technologie práce, chování lidí, ale také celkové ekonomické prosperity společnosti. Spolu se vzdělaností se musí rozvíjet také mravnost jako projev úcty člověka k člověku, respektování lidských práv, empatického vnímání a ochrany jako výsledku výchovy.

Humanistické myšlenky Komenského byly spojeny s **irénickým úsilím**, odsuzujícím veškeré konflikty a násilí. **Pansofie** je pro něj prostředkem, který uzdraví celé nemocné lidstvo, v naději na všeobecnou obnovu tím, že se spojí zástupci všech národů, aby našli cesty k osvobození lidstva od války a náboženských sporů, od porušování práva

národa na suverenitu a od násilí všeho druhu jedněch států na státech druhých. Inspirací všem vládcům nechť je Komenského názor, že **válkou** končívá politika těch, kdo jsou otupělí, plní předsudků a sobectví... Ale válku nelze zastavit válčením! Je nutno zastavit mrhání životů pro zájmy jedinců. Kdo to dokáže? Zástupy těch, kteří jednou pochopí, že **války se nevedou pro jejich dobro. Zbraně mohou být nástrojem odrážení křivd, ale když se člověk odděluje od člověka, když zuří člověk proti člověku, je to úpadek lidskosti.** Komenský odsuzuje **chamtivost a sobectví, předsudky, nedostatek sociálního citění**, kdy se lidé dokážou radovat jen z vlastního prospěchu a každý ctí jen vlastní názory. A právě to je příčinou vzniku zatvřelosti, ze které vznikají krvavé **války**. Každý si myslí, že trpí za **pravdu**, za **mír**, za **Boha**, a přitom je příčinou lidská samolibost. Jestliže známe příčinu zla, dokážeme najít přece taky lék. Proto se musíme oprostít od všeho zlého, zapomenout na všechny rozpory, odpustit si minulé křivdy, najít, co lidi spojuje a sbližuje... Je nutné založit vše nové.

Význam díla lze vidět především v uvědomění si potřeby celoživotního **všeobecného vzdělávání**, které spočívá v učení v souvislostech, ve **vzdělávání, spojeném s filozofií**, ve výchově k lidskosti, **mravní výchově**, výchově k etickým hodnotám, které představují zachování všech práv a **svobod člověka**. Komenský v **Poradě** klade na první místo akcent na **lidství, dobro** a sociální spravedlnost pro všechny. Zásadní sociální aspekt díla lze nalézt v myšlence **Porady o věcech lidských**.

Komenský byl zapálený touhou posilovat a rozvíjet lidskou přirozenost, přispívat k odstraňování všech příčin zla. Pro Komenského byl svět dějištěm možné nápravné činnosti obrozeného lidstva, lidstva osvobozeného z moci zla, že lidská přirozenost není úplně ztracena či zkažena, ale lze ji dovést k dobru. K tomu, aby se současný člověk zbavil zapletenosti do sebe a partikulárních zájmů, aby nežil jen bezprostředním obsahem chvíle, je nutné provést konverzi, nahradit patos života směrem k sobě a svému malichernému já, patosem **otevřenosti pro druhé**. (Schifferová, 2009, In Chocholová, Pánková, Steiner, 2009, s. 275)

V dějinné otevřenosti lidského života a bytí lidského rodu vyhrává do velkolepého filozofického rozměru jeho **vývojový triadismus**, jako teorie celkové **nápravy** lidské společnosti. Komenský sleduje znovunabytí **plného lidství**, lidská bytost je dle něj tvořena z mnoha elementů, které je třeba zkoumat. Intelekt je pouze jedním článkem vedle citového vybavení a především lidské vůle, dominující ostatním lidským silám a vlastnostem.

Komenského koncepce je antimechanistická, odmítá karteziánskou subjektivitu. **Kalivoda** upozorňuje na nemožnost poměřování kvality Komenského filozofie s **Descartem**, jelikož obě tyto osobnosti představují dvě rozdílné cesty k modernímu světu. Komenského Konzultace je cestou specifickou, právě proto, že rozvíjela protikarteziánskou formu myšlení. **Kalivoda** vysvětluje pojetí Komenského filozofické podstaty lidství. Komenského esence člověka není subjektivitou, je druhovou esencí. Ratio – **rozum** je v tomto elementu výrazným prostředkem při sebevytváření člověka, je však jen prostředkem. **Essentia** nemůže být redukována na subjektivní **ratio**. Komenského pojetí lidské podstaty je výrazným protikladem karteziánské *res cogitans*, myslící substance, karteziánské kognitivní subjektivity. V tom spatřuje Kalivoda objektivní převahu této antropologické koncepce nad gnoseologickým racionalismem. Komenský, jenž ve své Konzultaci vytvořil metafyzické pojetí esenciálního, harmonicky rozvinutého člověka, je významným představitelem této filozofické linie. (Kalivoda, 1992, s. 206)

4. METODOLOGIE

Obsahová analýza, **Glasser-Straussova metoda**, je metoda konstantního srovnávání a hermeneutické interpretace textu. Nejběžnější, **formální obsahová analýza**, je technika měření, která umožňuje testování teoreticky podložených hypotéz. **Glasser-Straussova metoda** je určena k tomu, **aby se ze psaných textů vytvořila nebo vyvodila teorie**. **Hermeneutická** interpretace textu umožňuje hlubinné porozumění významu dokumentu zásadní důležitosti. Obsahovou analýzu vyvinul **Bernard Berelson** ve 40. letech (Berelson, 1952), původně byla určena k výzkumu obsahu masmédií. Od té doby se rozšířila do společenských věd a humanitních oborů. (Holsti, 1969)

Výstupem většiny obsahových analýz psaného materiálu jsou vývody a interpretace, opírající se o frekvenci výskytu zkoumaných jednotek v jednotlivých kategoriích. (Ferjenčík, 2000, s. 103)

Nejprve je třeba určit **jednotku analýzy** – mohou to být jednotlivá slova, slovní spojení, věty nebo celé části textu, případně sestavit slovník, s jehož pomocí lze přiřazovat možné proměnné ve slovních formách k jednotlivým kategoriím znaků. Poté budeme vybírat a přiřazovat slova z textu proměnným, které nás zajímají. Obsahová analýza je především měřicí nástroj, je metodou konverze verbálního textu na měřitelné proměnné. Jedná se o metodu **pozitivis-**

tické tradice výzkumu, tedy především o **kvantitativní techniku**, jelikož konečným výsledkem jsou proměnné, měřené, aby mohly být podrobeny statistické analýze. **Glasser-Straussova metoda** je metodou generování nebo vyvození abstraktní teorie z empirických dat, jimiž jsou psané záznamy. Postup může být popsán jako proces hledání relevantního materiálu. (Kronick, 1997)

Rovněž J. A. Komenský se zabývá metodou Obsahové analýzy dokumentu.

Obsahová analýza dle Komenského

Dovednost chápat knihy jiných autorů prostřednictvím analýzy popisuje Komenský v **Pansofii**.

- Má se analyzovat pouze ta kniha, která se zabývá vážnou látkou.
- Kdo chce s užitkem číst, ať především prozkoumá titul knihy, předmluvu a úvod.
- Při analýze měj vždy na zřeteli tři věci: **1. smysl slov** – rozeber dílo gramaticky i lexikálně, **2. názor autora** – rozebírej jeho slova logicky; **3. pravdu věcí** – tím, že je prozkoumáš z hlediska skutečnosti, metafyzicky, fyzicky, eticky, teologicky, atd. (Komenský, 1992, OP II, s. 119)

Dle Komenského je třeba udělat rozbor: **slov, myšlenek, věcí**. Dále odstraníme příkrasy z řeči pomocí **rétorické analýzy**. Dále je třeba rozložit periodu na věty, věty na spojení slov a slova, poté provést podrobný gramatický a významový rozbor slov. **Logickou analýzou** provedeme rozbor myšlenek autora. Zjišťujeme, jakým způsobem spolu věci souvisí, zda je to vztah příčiny a následku. Potom se jasně projeví smysl věcí samotných, naši mysl ozáří skutečné poznání, toho dosáhneme **smyslovou analýzou**. Toto jasné poznání nám poskytne možnost k úvahám, zda máme věci za takové, jaké ve skutečnosti jsou, aby naše vědění nebylo zdáním bez věcného základu. Objevenou věc však opět dvakrát analyzujeme. Nejprve tak, že ji zbavíme umělých příkras. To bude **analýza umělých doplňků u věcí**. Potom zkoumej věc tak, jaká je ve svém nitru, a to bude **analýza přirozenosti**. Nakonec hledej obecnou ideu věci **metafyzickou analýzou**. **Pokud jsme dospěli sem, budeme mít věci takové, jaké vystávají ze svých základů, a nebudeme mít, kam bychom pokračovali dál, leda až k prameni samotných idejí, k Bohu.** (Komenský, 1992, OP II, s. 120)

4.1 Testování hypotéz

Cílem výzkumu je hledat odpovědi na výzkumné otázky VO1 a VO2 a prostřednictvím testování

hypotéz zjistit, zda je četnost subkategorií a kategorií v Poradě rozdílná.

VO1: Jaká je celková četnost určených subkategorií v jednotlivých částech díla: Panegersii, Panaugii, Pansophii, Pampaedii, Panglotii, Panorthosii, Pannuthesii?

H01: Frekvence jednotlivých subkategorií vybraných částí díla Obecná porada o nápravě věcí lidských je stejná.

HA1: Frekvence jednotlivých subkategorií vybraných částí díla Obecná porada o nápravě věcí lidských je různá.

U subkategorie **Všestrannost**: celková hodnota testového kritéria $126,49 \geq 12,592$. Zjišťujeme, že vypočítané **hodnoty testového kritéria Chí-kvadrát** všech subkategorií při 6 stupních volnosti a $\alpha = 0,05$ jsou vyšší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$. (Chráška, 2007, s. 248) **Proto u všech subkategorií přijímáme alternativní hypotézu, odmítáme nulovou hypotézu.** Tímto postupem jsme zjistili, že **výskyt všech subkategorií, které jsme zkoumali, je v jednotlivých částech Porady rozdílný.**

VO2: Jaká je celková četnost určených kategorií v jednotlivých částech díla: Panegersii, Panaugii, Pansophii, Pampaedii, Panglotii, Panorthosii, Pannuthesii?

H02: Frekvence jednotlivých kategorií vybraných částí díla Obecná porada o nápravě věcí lidských je stejná.

HA2: Frekvence jednotlivých kategorií vybraných částí díla Obecná porada o nápravě věcí lidských je různá.

U kategorie **Víra** výsledná hodnota činí $\chi^2 = 57,31$. Ve statistických tabulkách pro počet stupňů volnosti 6 a $\alpha = 0,05$ nalézáme kritickou hodnotu testového kritéria **Dobré shody Chí kvadrát** $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$. Jelikož $57,31 \geq 12,592$, přijímáme **alternativní hypotézu**, lze konstatovat, že výskyt kategorie **Víra** je v námi analyzovaných částech děl **různý**. Provedli jsme postupně tímto způsobem výpočet testového kritéria **u všech kategorií**. Srovnáním těchto výsledků s kritickou hodnotou testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$ (Chráška, 2007, s. 248) zjišťujeme, že vypočítané **hodnoty testového kritéria Chí-kvadrát** všech kategorií jsou při 6 stupních volnosti a $\alpha = 0,05$ vyšší, než kritická hodnota. **Proto u všech kategorií přijímáme alternativní hypotézu, odmítáme nulovou hypotézu.** Tímto postupem jsme zjistili, že **výskyt všech kategorií, které jsme zkoumali, je v jednotlivých částech Porady rozdílný.** Lze to přisuzovat skutečnosti, že každá část Porady je zaměřená na určitou oblast věcí lidských, proto Komenský více či méně využívá konkrétní výrazy či slovní spojení.

VO3: Jaké filozofické, sociální a didaktické prvky se v díle Obecná porada o nápravě věcí lidských vyskytují?

VO4: Jaký přínos pro současný rozvoj sociální pedagogiky, andragogiky a filozofie výchovy představuje Komenského Obecná porada o nápravě věcí lidských?

Pozornost Komenského se vždy soustřeďuje nejvíce na **Všestrannost, Vzdělání, Sociální komunikaci** a **Víru**. Pokud se zamyslíme nad obsa-

Tabulka II: Výpočet testového kritéria Dobré shody Chí-kvadrát pro kategorii Všestrannost.

Všestrannost					
Obecná porada o nápravě věcí lidských	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	(P - O)	(P - O) ²	$\chi^2 = \frac{(P - O)^2}{O}$
Panegersia	170	131,71	38,29	1466,12	11,13
Panaugia	159	131,71	27,29	744,74	5,65
Pansofia	141	131,71	9,29	86,30	0,66
Pampaedia	208	131,71	76,29	5820,16	44,19
Panglotia	98	131,71	-33,71	1136,36	8,63
Panorthosia	89	131,71	-42,71	1824,14	13,85
Pannuthesia	57	131,71	-74,71	5581,58	42,38
Celkem	922				126,49

hem kategorií díla, zjišťujeme, že všechny kategorie obsahují sociální, filozofické nebo didaktické prvky a významově odpovídají poslání a cílům **Sociální pedagogiky** a **Filozofie výchovy**.

4.1 Výzkumný vzorek

Výběrový soubor výzkumu tvoří následující kapitoly I., II. a III. svazku díla *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, J. A. Komenského:

KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992, I. svazek. *Obecná porada o nápravě věcí lidských I. svazek*, s. 78–84, s. 148–152. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0226-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992, II. svazek. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. svazek*, s. 17–18, s. 19–25. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0227-0.

KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992, III. svazek. *Obecná porada o nápravě věcí lidských III. svazek*, s. 15, s. 17–24, s. 177–181, s. 259–263, s. 469–470, s. 474–476. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0228-9.

Z těchto 3 svazků díla jsme podrobili **kvalitativní i kvantitativní Obsahové analýze – Formální obsahové analýze** celkem 7 vybraných částí, představujících 44 stran textu.

5. VÝSLEDKY

Vybrané kapitoly všech sedmi částí *Komenského díla Obecná porada o nápravě věcí lidských* jsme podrobili zkoumání prostřednictvím metody **Obsahové analýzy dokumentů**. S využitím **kódování** jsme nejprve dospěli ke zjištění výskytu jednotlivých **subkategorií**, tj. nejvíce zastoupených oblastí v tomto díle. Jednotlivá slova nebo slovní spojení představovala tzv. **kódy**, které jsme postupně zařazovali dle významu do jednotlivých subkategorií, obsahových oblastí, jež svým významem zastupovaly, a zaznamenávali jsme je postupně do **Kódovacích knih**. Výsledné absolutní četnosti výskytu jsme převedli do relativních četností a zapsali do tabulek. Na základě pečlivého hlubinného čtení textů Porady jsme stanovili celkem **23 subkategorií**, které svým významem, dle našeho mínění, nejvíce reprezentují daný obsah.

Po sečtení všech kódů konkrétních subkategorií jsme dospěli ke zjištění, že v I. části Porady, **Panegersii**, jsou výrazně nejvíce zastoupeny 3 kategorie **Vzdělání**, **Všestrannost** a **Sociální komunikace**. Jedná se o oblasti, představující řešení základního poslání díla. Na dalších třech místech následují subkategorie **Člověk**, **Neřesti** a **Svět**. Tyto oblasti reprezentují humánní jádro, středobod

všeho konání a dění, člověka a **svět**. **Neřesti** jsou pojmenováním nedostatků, jež mají být odstraněny, což má vést k nápravě světa, k naplnění lidských potřeb. Následující třetí trojici, vyskytující se subkategorií, jsou **Ctnosti**, **Rozvoj** a **Pojetí pravdy**. Zde lze nalézt **cíl** celého lidského snažení a směřování díla v logické návaznosti na předchozí oblasti. **Ctnostmi** jsou kladné lidské vlastnosti, **Rozvojem** je dosažení pokroku, **Pojetí pravdy** znamená dosažení dokonalých zákonů a pravidel, sociální spravedlnosti. Sečtením některých obsahově blízkých subkategorií, tzv. **axiálním kódováním**, jsme dospěli k **15 kategoriím**.

První dvě části Porady hodnotí **Hendrich** jako přípravné, v **Panegersii** spatřuje povzbuzení k probuzení, k jednání o nápravě. Mnozí by si přáli ve všech oblastech, vědě, náboženství, politice, zlepšení, ale nevědí, jak to učinit, je proto nutno hledat nové cesty, které musí být jednoduché a příjemné. K upřímné dohodě o tom zve Komenský všechny lidi.

Část první, **Panegersie**, (všeobecné buzení ze sna), popisuje základní úkol. Lidské věci pořádku dávají věda, náboženství a politika, pravil Komenský. Avšak to vše se porušilo a zkazilo. Věda se sice zrodila z pravdy, ale omyly a trhliny z nepoznání jí zabraňují k ní dospět. Společenské útvary vznikly ke spravedlivému řízení věcí, ale místo pořádku dochází ke svárům a ty vedou k válkám. Lidé se k sobě chovají stále hůř. Proto je nutné se pokusit o pokrok novými cestami. (Kožík, 1970, s. 151–152) **Panegersia**, znamená probuzení prostřednictvím **Vzdělání**, které musí probíhat **Všestranně**, s využitím **Sociální komunikace**. Jedině tak může Člověk dosáhnout **Rozvoje**. Člověk ve své **Víře** touží naplnit dokonalost *Obrazu Božího*, k tomu může dospět **Vzděláním**. Jedině vzdělání dopomůže člověku ke správné orientaci v problémech, k **Pojetí pravdy**, ke správnému rozhodování a k **Rozvoji**. Jedině odstraněním všech bludů, nedostatků a zmatků může **Svět** být zbaven svých **Neřestí**, aby mohl dospět k nápravě. Jedině vzdělání může vést ke **Ctnostem**.

Komenský v **Panegersii** činí pokus překonat veřejné pohromy a nepravosti většími opatřeními společenského charakteru. (Krasnovskij, 1955, s. 370) Komenský v **Poradě** vždy nejprve identifikuje nevyhovující stávající stav, kriticky se staví ke všem závažným sociálním problémům své doby, k mezinárodním konfliktům, ke všem nedostatkům a neřestem ve společnosti i u jednotlivců. Komenský zasvěcuje celé své úsilí koncepcím nápravy, hledá řešení, nabízí vždy konkrétní návrhy a postupy. Centrem veškerého dění je člověk, který je hlavním aktérem **všeho**, tvůr-

cem a součástí **společnosti, světa, veškerenstva**. Komenský je přesvědčen, že člověk má od přírody dáno směřovat k **dobru**, každé nesprávné jednání a všechny jeho hříchy jsou způsobeny nedostatkem poznání, nevědomostí, která brání člověku se orientovat a volit řešení, dokázat se správně rozhodnout mezi dobrem a zlem. Cestu k nápravě proto Komenský vidí ve všestranném vzdělávání všech ve všem, po celý život. Pozornost Komenského se vždy soustřeďuje nejvíce na **Všestrannost, Vzdělání, Sociální komunikaci a Víru**.

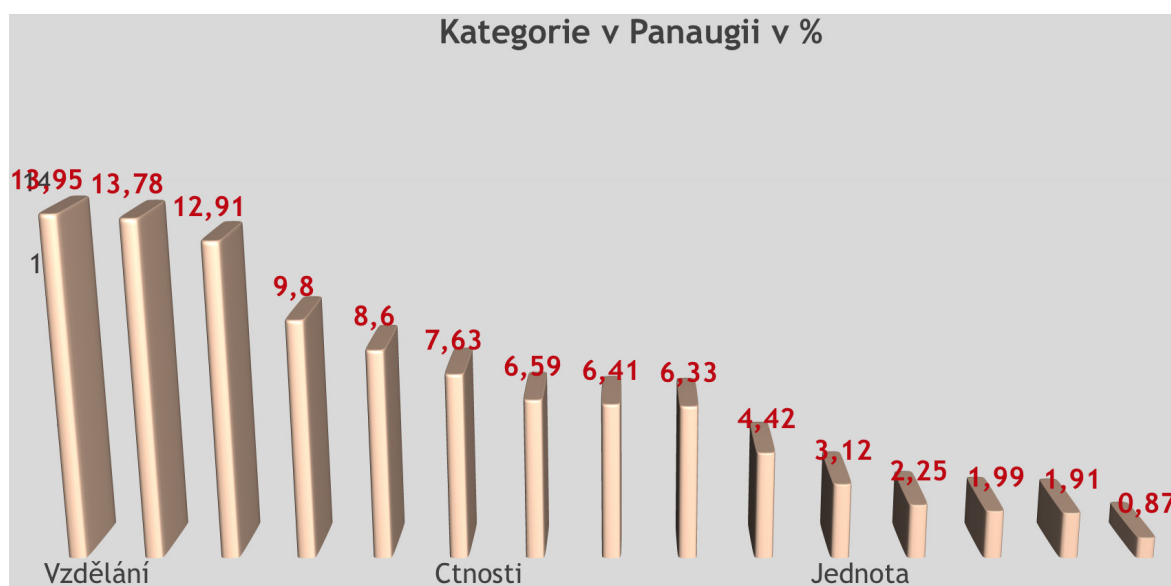
Rovněž ve druhé části Porady, **Panaugii**, po sečtení kódů v Kódovací knize můžeme konstatovat obdobný výskyt subkategorií jako v **Panegerisii**. Nejvíce jsou zastoupeny tři oblasti: **Vzdělání, Všestrannost a Sociální komunikace**. Tyto subkategorie vyjadřují způsob, jak směřovat k cíli, vyjadřují cestu a postup, který představuje sociální, filozofické a didaktické aspekty. **Vzdělání** reprezentuje získávání veškerého poznání a dovedností, teoretického i praktického vzdělávání všech po celý život, subkategorie **Všestrannost** představuje vícerozměrné uchopení reality, **Sociální komunikace** obsahuje mezilidskou komunikaci, veškeré sociální vztahy, politiku. S více než pětiprocentním odstupem následují subkategorie **Ctnosti, Rozvoj, Svět**.

V **Panaugii**, (Všeosvícení, 1666) Komenský sdílí s renesančními filozofy svou myšlenku, že světlo je duchovní povahy, z povahy mysli a světla se synkreticky vyvozují pravidla, jimiž se má šířit osvěta, podobně jako ve *Via lucis*. **Panaugia** znamená všeobecné osvícení. **Panaugia** pojednává o osvícení, jehož se má lidstvu dostat. K tomu mají posloužit **tři Boží lucerny**, jež mohou vnášet světlo do

všech současných temnot. První lucernou je sama **příroda**, dílo Boží, které nalézáme zhmotněné ve **světě**; druhá je **lidská mysl**, kterou považuje Komenský za Boží obraz, vložený do duše člověka; třetí lucernou je **Bible**. (Kratochvíl, 1979, s. 212)

Takovým způsobem dosažené osvícení nutně povede lidstvo k obecné **harmonii**, k všeobecnému souladu všeho hodnocení a všeho snažení, neboť světla neustále přibývá od starověku až do současnosti. Pozitivním výsledkem šíření **světla** je vznik dobrých vlastností, **Ctností**. Vysoký výskyt subkategorií **Ctnosti** a **Rozvoj** tedy spontánně logicky vyplývá jako důsledek šíření moudrosti. Komenský nazývá člověka *mikrokosmem* (**Světlem** v malém), jelikož člověk souhrnně obsahuje všechno, co se daleko široko jeví rozprostřeno v *makrokosmu*. Nakonec Komenský prohlašuje lidskou mysl větší než **Svět**. (Krasnovskij, 1955, s. 168) Činnost člověka spočívá v tom, aby účelně řídil věci. Ale tato účelnost může být poznána toliko umem. **Správné myšlení je tedy základní podmínkou ctnostných činů**. (Krasnovskij, 1955, s. 174)

Všeobecné osvícení má proniknout ke všemu lidstvu. Prostředkem nápravy se musí stát moudrost, která bude působit blahodárně jako světlo. II. díl, **Panaugia**, obsahuje myšlenku Porady. K nápravě vede světlo poznání a činorodá aktivita, směřující k dobru ve prospěch **všech**. Komenský zdůrazňuje spojení teorie s praxí, vztah celku a částí, obecného a zvláštního. Nejvíce zastoupené kategorie vyjadřují základní ideu díla, že jedině prostřednictvím **Vzdělání, Všestrannosti, Sociální komunikace a Víry** lze dospět k **Rozvoji** a **Ctnostem**. V **Panaugii** se

Graf 1: Kategorie v II. části Obecné porady o nápravě věcí lidských, *Panaugia*.

Komenský zabývá *methodou synkritickou* (srovnávací) a snaží se získat prostřednictvím pouček o šíření světla srovnání se způsobem šíření světla myslí, šíření moudrosti prostřednictvím **Vzdělání**. **Panaugia** podává prostředky, kterými jsou **nauky**. Jejich správné uspořádání umožní obecné světlo, při němž **všichni vše** viděti mohou.

Tuto skutečnost reprezentuje **Všestrannost**. Ve srovnání s jinými částmi Porady (*Panegersií* a *Pansofií*) v **Panaugii** můžeme dle grafického znázornění sledovat relativně vyšší výskyt **Všestrannosti**. Můžeme rovněž konstatovat, že ve srovnání s *Panegersií* a *Pansofií* jsou v **Panaugii** více zastoupené **Ctnosti**, **Víra** a **Sociální komunikace**. Z tohoto grafu lze taktéž vysledovat, že ve 3. části Porady, **Pansofií**, je ve srovnání s první a druhou částí, *Panegersií* a *Panaugii*, nejvíce zastoupená kategorie **Vzdělání**, **Rozvoj**, **Svět**, **Blaho**, **Činorodost**. Jsou to kategorie, symbolizující úspěšný vývoj, aktivitu, nápravu společnosti a pokrok.

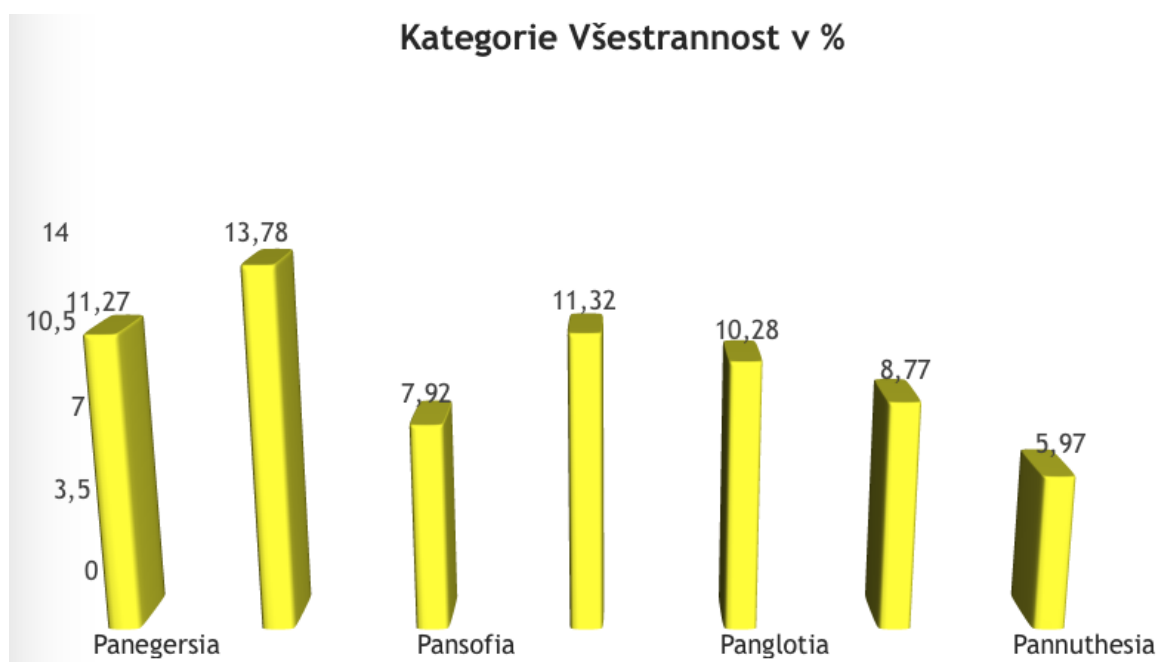
Pampaedia, **Vševýchova**, představuje univerzální zušlechťování celého lidského pokolení. *Jde tedy o to, aby byli vyučováni všemu, všichni, všestranně. Omnes, omnia, omnio.* V *Pampaedii* Komenský nabádá *Učit všechny, všemu, všemožnými prostředky, vychovávat k plnému lidství*. Navzdory obrovskému vědeckotechnickému pokroku posledního století lidskost prodělává krizi.

Proto je výchova k lidskosti zejména v současné době tolik potřebná.

Komenský může být stále příkladem svou dovedností poukázat na mezery a nedostatky, z toho vyvodit **preventivní opatření**, **vzdělávací potřeby** a **způsoby realizace vzdělávání**. Obdivuhodná je jeho důkladná znalost charakteristických vlastností žáka s ohledem na věkové zvláštnosti žáka a individuální potřeby žáka, vycházející z vývojové psychologie a psychologie osobnosti. Pro současnost je velmi významná Komenského idea **celoživotního vzdělávání**, jeho vzdělávací zásady, principy, formy, metody a postupy. Porada je inspirativním zdrojem myšlenek, týkajících se všestranného osobnostního rozvoje jedince a rozvoje jeho sociálních kompetencí. Pro vědy, zabývající se vzděláváním, výchovou a péčí o člověka je důležité sepětí s **mravní výchovou**, která pro Komenského představovala nezbytnou součást rozvoje osobnosti.

V závěrečné části, **Pannuthesii**, se v naší obsahové analýze potvrzuje **Kalivodův** závěr. **Víra** je zákonitě spojena s Člověkem. Člověk prostřednictvím **Vzdělání** dosahuje **Rozvoje**. A proto je zde **Víra** společně s přirozenou **Sociální komunikací** dominantní kategorií.

Pochopení veškerých součástí Komenského myšlenek je možné pouze jejich sémantickou analýzou a jejich včleněním do struktury duchovního života. **Fenomén božského má tedy v Konzultaci vedoucí roli, další analýza doka-**

Graf 2: Srovnání výskytu kategorie Všestrannost: Panegersia, Panaugia, Pansofia, Pampaedia, Panglotia, Panorthosia, Pannuthesia

zuje, že fenomén božského je zvláštním způsobem spjat s fenoménem přirozeného a lidského, že spolu splývají. Toto prolínání je jednou z hlavních cest vzniku moderního myšlení. (Kali-voda, 1992, s. 204 - 205)

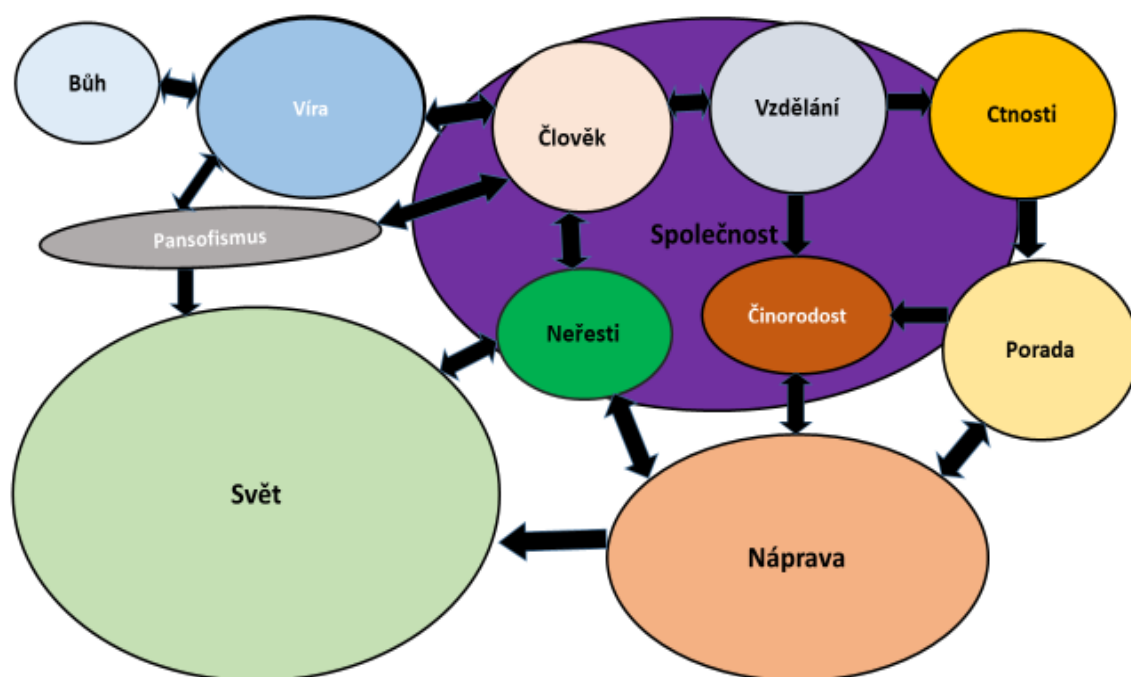
5.1 Paradigmatický model emendace společnosti

Výsledkem našeho výzkumu je **Zakotvená teorie**, kterou graficky znázorňuje Paradigmatický model. Člověk je prostřednictvím hluboké **víry** posilován **Bohem**. Z neznalosti, zbloudilosti, porušenosti a zkaženosti pramení **neřesti**, které ovlivňují člověka, společnost i celý svět. Člověk však dosahuje **vzděláním** určitého poznání, vědomostí a dovedností, a získává tak orientaci v problematice, může tak dosáhnout všech **ctností**. Vzdelání vede člověka k uvědomění, zamyšlení se nad lidskými věcmi a problémy, k hledání správných způsobů řešení. Člověk tak směřuje ke zlepšení mezilidských vztahů a sociální komunikace, k demokratickému způsobu rozhodování, ke společné **poradě**, k aktivitě a čínorodosti. Jedině taková cesta může vést k **emendaci, nápravě**. Jedná se o nápravu nedostatků a **neřestí** věcí lidských, nápravu **společnosti** i nápravu mezinárodních vztahů, tedy nápravu celého **světa**. Paradigmatický model znázorňuje **Pansofismus**, který představuje

ideální vztahy všech dějů, harmonické propojení věcí lidských, jež spěje k **panharmonii**. Pansofismus je spojením celého vědění tehdejší doby (řecky pan: všechno, Všehomír, sofia = moudrost). Komenský si přeje sjednotit veškeré vědecké poznání, vyzývá všechny přední vzdělané muže světa k **poradě**, ke spolupráci.

6. DISKUZE

Cílem Pansofické metody bylo ukázat vztahy mezi všeobecně vzdělávacím aspektem, **Pansofií**, a dílčím poznáním a vzděláním z hlediska jednotlivých disciplín, které bylo obsaženo v **Panhistorii**. V **Obecné poradě** přesáhla **Panhistorie** humanistické i reformační pojetí historie a mění se ve filozofii lidských dějin z hlediska **nejširší sociálního** až kosmického. Vychází ze svého kritického pohledu historického předkládal Komenský svému národu koncepci do budoucna: **sloužit pravdě a spravedlnosti**, uskutečňovat důsledné, **plné bratrství všech lidí**. Tento cíl vyžaduje soustavné důkladné **vzdělávání** a **rozvoj** všech lidských sil. Pojetí historie je zde spjato s výchovatelským programem národně nápravným. Stejně jako výchovu i nápravu lze uskutečňovat jen po objektivní **analýze minulosti**. Odkazuje zejména na dějiny biblické, částečně na antické, čerpal ze středověkých dějin před reformací a dějin reformačních.

Obrázek 1: Paradigmatický model emendace společnosti.
Vlastní výzkum, podle J. A. Komenského, 1992, OP I.–III.

Komenský zdůrazňuje potřebu mírového soužití lidstva a vzájemné pomoci: *My, celé lidské pokolení, jsme jedním potomstvem, jednou krví, jedním domem. Proto stejným právem jako část pomáhá celku, úd pomáhá celému tělu, máme i my pomáhat druhým. Mírový soud proto bude mít na starosti, aby nikde národ nepovstával proti národu, aby se neodvažoval vystoupit, kdo by učil v boji nebo zhotovoval zbraně, aby nezůstaly žádné meče a oštěpy, které nebudou skutky v srpy a rádla...* (Komenský, Všenáprava, In Wolf, 1992, s. 19)

Významné hodnoty shledáváme v Komenského analýze společnosti, v rámci všenápravy. V této snaze o rozvoj, o pokrokový ráz dějin lidstva lze nalézt inspiraci pro **Sociální pedagogiku**, **Andragogiku** i **Filozofii výchovy**. Jako cenný návod, hodný následování, shledáváme v celém tomto díle problematiku **identifikace potřeb**. Jan Amos Komenský byl označen komeniologi jako mistr tázání, věřil v člověka, dokázal odhalit lidské možnosti. Dokázal za účelem všenápravy společnosti mistrně určit **potřeby sociální** i **potřeby vzdělávací**. Dokázal podrobně **analyzovat** současný stav, pojmenovat nedostatky, stanovit **cíle**, navrhnout **prostředky** a **metody** jejich dosažení. Jako nadčasové, stále platné a inspirativní považujeme všechny Komenského **didaktické zásady**. Velmi významné jsou zásady: *přirozenosti, jednoduchosti, aktivity, tvořivosti, soustavnosti, postupnosti, jasnosti, dobrovolnosti, demokratičnosti, všestrannosti, snadnosti, spojení teorie s praxí, následování příkladu, názornosti, příjemnosti* aj.

Dle našeho mínění by měl být při výuce kromě pedagogického přínosu zdůrazněn širší **sociální význam Komenského**, který vychází z jeho akcentu na stránku *lidství, spje k potřebě společenské spravedlnosti, založené na demokratických hodnotách spolupodílení se na společném blahu, pro dobro pro všechny*. (Smílková, Balvín, 2016, s. 121)

Pod tlakem jednotlivých hodnocení a měření výkonu nesmí člověk zapomínat na službu lidstvu, je třeba se nechat vést ideou **harmonie jednoty**. Komenského myšlenka jednoty je **teocentrická**. Jako lidské bytosti existujeme spolu s ostatními lidmi a věcmi. Kdykoliv je svět v disharmonii, nutí nás to k **nápravě**. (Schaller, 2009, In Chocholová, Pánková, Steiner, 2009, s. 228) Spatřujeme značný význam Komenského **irénismu**, idejí mírotvorných, myšlenek samozřejmého uznání, úcty a respektu k lidem všech stavů, ras, národností a etnik. (Smílková, Balvín, 2016, s. 123) **Patočka** na Komenském vyzdvihuje myšlenku humanizace člověka. Vyjádřil touhu, aby se žáci učili něco vyššího chtít, aby vzdělání přesahovalo praktickou

užitečnost a v člověku naplňovalo **lidství**. (Patočka, 1996, s. 363–440)

Významné **sociální prvky** nalézáme ve **hře**, která nabízí mnohostranné využití výchovné, v současné době je hra všestranně uplatňována v moderní pedagogice. Cílem současného vzdělávání je zvýšení zájmu studentů o výuku a zvýšení efektivitu vyučování. Proto musí být výuka poutavá, zajímavá a motivující. K tomu, jak se naučit řešit různé situace a úkoly, jsou dobrým pomocníkem **hry** a jiná cvičení a aktivizující metody, podporující kreativitu a tvořivost. Hraní již nepředstavuje pouze zábavu, ale dle zásad Komenského **spojuje teorii s praxí**, je rovněž názorným učením na principech následování příkladu, a naplňuje zásadní socializační a enkulturační efekt. Je přínosem sociální, filozofické i didaktické oblasti školství, je to zároveň rozměr, přesahující do všech sfér lidského života. (Smílková, 2017, s. 51)

Filozofický princip Komenského výchovy spočívá v pochopení toho, že chápe cíl vzdělávání v širším sociálním kontextu společnosti. Komenský vychází z pansofického pojetí vztahu člověka k celku světa, tzn. k přírodě, k lidem a k Bohu. Proto je třeba vidět mimořádný význam a využití tohoto konceptu **jednoty**, dokonalosti a harmonie pro **interkulturní a multikulturní výchovu**.

Jaroslav Balvín vysvětluje význam Komenského **filozofického monismu** pro multikulturní výchovu ve vztahu k jiným kulturám a národům: *Svět je totiž po stránce přírodní jediný, proč by se tedy nestal takovým i po stránce mravní? ... všichni obýváme společný přibýtek, a společný vzduch nás všechny udržuje při životě. Jsme-li tedy všichni občany jediného světa, co nám brání, abychom se nespojili...* (Komenský, 1987, In Balvín, 2011, s. 127–128) Komenského filozofický monismus představuje základnu **sjednoci** a **tolerance**. *Není čistšího zdroje radosti a naděje než pochopení, že za různými tvary je ukryta jednota, že zdánlivě nesrozumitelné odlišnosti vyvěrají z jedné podstaty*. (Balvín, 2011, s. 128)

V **multikulturní výchově** vychovávaný a vzdělávaný dostává kompletní obraz světa, strukturovaný do jednotlivých kulturních systémů ve všech oblastech života. Poznání a hluboké emocionálně-etické prožívání monistického přístupu osobnosti ke světu je závislé na poznávání projevů kultury, k níž osobnost patří, i kultur, s nimiž přichází do kontaktu. V tomto procesu je významná odpovědnost institucí a osobností, zabezpečujících kulturační filozofickou, výchovnou i vzdělávací. Zásadní roli zde představuje osobnost každého jednotlivce. (Balvín, 2011, s. 127)

Jaroslav Balvín ve svém díle **Andragogika, multikulturalita a romská kultura** (2016) objas-

ňuje hluboký význam filozofie Komenského pro andragogiku a multikulturní výchovu, a to zejména v práci s romskou komunitou. Cílem je hledat **pravdu** a **moudrost**. **Myšlení** a **zkušenost** se dialekticky doplňují, všechno se otvírá **přírodě**, Bohu a člověku. **Pravdu** je třeba vždy hledat a vyjadřovat s pokorou. Komenský odsuzuje každé poznání, které slouží pouze k posilování moci. (Rajský, 2010, In Balvín, 2016, s. 11) Myšlenka, obsažená již v Theatru, že pramen moudrosti vyplývá z poznání přírody, lidského umění a Písma, je v české **Didaktice** rozvedena na hledání vztahů mezi vývojem přírodním a lidským, doplněna o fakt, že tato **moudrost**, pansofie, vede vedle obohacování intelektuálního také k osobnostnímu a sociálnímu růstu a formování člověka, morálky, činů a moudrosti. (Čapková, 1984, s. 19)

V Komenského výkladu světa a role člověka v něm je jasné, že k nápravě potřebují lidé **filozofii**. A proces změn, jak je interpretuje Komenský, je umocněn počtem lidí, kteří přinášejí nové hodnoty a přidávají je do společného výsledku, a tím zdokonalují lidský rod. Podobně tento proces popisuje humanistický psycholog **Rogers** (2014) jako postupné vynořování nadaných a přesvědčených lidí, kteří mohou měnit svět k lepšímu. (Rajský, 2010, In Balvín, 2016, s. 13)

Komenskému se zdá, že v dějinách dochází k rostoucí koncentraci lidského snažení, a že se tak připravuje nový věk lidstva, kde budou všechny vymoženosti a přínosy minulých dob promyšleně využity **v zájmu dobra a zdokonalení lidského rodu**. (Floss, 1970, In Balvín, 2016, s. 13)

V publikaci **Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých** (2011) je ukázána para-

lela s Komenského pansofií: člověk, v podobě spoutaných otroků, postupně se osvobozujících a vycházejících z temnoty jeskyně na světlo, nalézá na povrchu jeskyně dobro a harmonii v životě. K tomu jsme tuto cestu dokumentovali na psychologii - **Rogersovu pozitivním přístupem** člověka a podpoře jeho rozvoje. Tuto aplikaci filozofie na psychologii lze rozšířit na aplikaci do oblasti sociální práce s romskou komunitou a na oblast pedagogiky se zaměřením na **multikulturní a interkulturní výchovu**.

Ve své sbírce **Filozofický, andragogický a sociální rozměr zvláštností světa a člověka** autor ve srovnání s **přírodními** úkazy vyzdvihuje podobně jako Komenský **všestranný** a **celoživotní rozsah** výchovného působení a vlivu na člověka, což reprezentuje **andragogický** aspekt básně. V básni **Pyl či pel** autor prostřednictvím metafor analyzuje samotnou podstatu **výchovy**. Všestrannost a **multikulturalitu** lze vidět v metaforickém: ... **pele – mele**, (Balvín, 2021, s. 10) ... sociální rozměr ve spojení: ... **v každé a v každém z nás**. (Balvín, 2021, s. 12)

V **irénické** myšlence v závěru básně upozorňuje **Jaroslav Balvín** na nepřirozenost a nesmyslnost sociálních rozporů a válečných konfliktů. Nacházíme zde analogii s **filozofií Komenského**: *Tak je to nyní s Měsícem a se Zemí a s životem a s lidmi na Zemi. Je to harmonické. I přes disharmonii lidí, států a zemí! Ale snad se i na tu anomálii za čas dostane.* (Balvín, 2021, s. 21) Proto je třeba, aby si neustále všichni uvědomovali: *Lidmi jsme se narodili, abychom lidmi byli.* (Komenský, In Balvín, 2012, s. 136) Tato známá humanistická myšlenka J. A. Komenského se stala teoretickým východiskem **etické a multikulturní výchovy**.

ZÁVĚR

Cílem naší práce bylo na základě **Obsahové analýzy dokumentů** objevit v **Obecné poradě o nápravě věcí lidských** sociální, filozofické a didaktické prvky, kategorie a myšlenky, které jsou ve svém sdělení významné a inspirativní pro dnešní svět. **Záměrem** bylo pochopit souvislosti, nalézt v tomto vrcholném díle J. A. Komenského inspirativní obsahy, cíle a postupy jejich dosažení, které by se mohly stát příkladem pro využití v současných vědách o člověku a společnosti, zejména v **sociální pedagogice** a **filozofii výchovy**. Hlavním **cílem** práce je povzbudit žáky, studenty, učitele a širokou veřejnost k četbě a studiu díla J. A. Komenského, podnítit ve všech potřebu zamýšlet se nad ideami, principy a náměty, zkoumat jejich aktuálnost, obdivovat myšlenky humanismu, pansofický systém. Naším přáním je zařadit dílo Komenského do výuky a vytvářet možnosti všestranné aplikace jeho nadčasových myšlenek a postupů do praxe.

Výzkum všech sedmi částí díla **Obecná porada o nápravě věcí lidských** jsme provedli s využitím metody **Obsahové analýzy dokumentů**, a to frekvenční i kvalitativní analýzou. Testováním hypotéz metodou **Dobré shody Chí kvadrát** jsme postupně našli odpovědi na výzkumné otázky **V1** a **V2**. Hlubokým čtením jsme dospěli k vyhodnocení nejčastěji se vyskytujících prvků, jejichž obsah je shodně zakotven v určitých oblastech, tzv. subkategoriích, axiálním kódováním

jsme pak spojili příbuzné **subkategorie** do nadřazených zastřešujících **kategorií**. Dospěli jsme k závěru, že výskyt subkategorií a kategorií, obsahujících nejvíce zastoupené **sociální, filozofické a didaktické prvky**, je ve všech sedmi částech díla **rozdílný**. Rozdíly ve výskytu jednotlivých subkategorií a kategorií si vysvětlujeme tím, že každá část Porady je zaměřena na specifickou oblast **věcí lidských**. Toto grandiózní dílo vznikalo téměř během celého života autora, rozdíly výskytu kategorií v jednotlivých částech Porady vyjadřují směřování myšlenek Komenského v návaznosti na vývoj společenského dění.

Všechny zjištěné výsledky jsme zaznamenali do tabulek a provedli jejich grafické znázornění, poté jsme vytvořili **Paradigmatický model** se Zakotvenou teorií. V kapitole **Výsledky** a v **Diskusi** odpovídáme na Výzkumné otázky **V3** a **V4**, jež měly za cíl analyzovat výskyt sociálních, filozofických a didaktických prvků v díle, poté zhodnotit jejich význam pro rozvoj **sociální pedagogiky, andragogiky a filozofie výchovy**.

Komenský dokázal charakterizovat problémy světa 17. století, svolání rady o nápravě věcí lidských předznamenalo zlom epochy na evropském kontinentě. Jeho spory v oblasti filozofie, teologie a politiky, jeho připojení zjevení k pramenům poznání stejně jako spojení teologie s pansofií nám pomáhají porozumět krizi Evropy, z níž vzešla novodobá věda, kultura i politika. Po válečných útrapách byly velmi oceněny Komenského irénické snahy ze strany OSN. Organizace pro výchovu, vědu a kulturu UNESCO jej na svém shromáždění v Dilií v roce 1956 jmenovala svým patronem, inspirující osobností. Rovněž Světová rada míru se v roce 1957 přihlásila k poselství myšlenek míru a sounáležitosti, které obohatily kulturní dědictví celého lidstva.

Význam díla lze vidět především v uvědomění si potřeby celoživotního **všeobecného vzdělávání**, které spočívá v učení v souvislostech, ve **vzdělávání, spojeném s filozofií**, ve výchově k lidskosti, **mravní výchově**, výchově k etickým hodnotám, které představují zachování všech práv a **svobod člověka**. Komenský v Poradě klade na první místo akcent na **lidství, dobro** a sociální spravedlnost pro **všechny**. Zásadní sociální aspekt díla lze nalézt v myšlence **Porady o věcech lidských**.

Přítomnost se vrací k minulosti proto, aby pochopila, jak se rozvinula do dnešního stavu. Dále se ptá na to, co se událo, aby vyjádřila představy **nových cílů** z předpokladů jejich splnění prostřednictvím něčeho, co je z minulosti důvěrně známé. Cílem je přispět k interdisciplinární spolupráci, zamyslet se nad možnostmi aktuálního uplatnění myšlenek **Porady** v koncepci současné **filozofie výchovy a sociální pedagogiky**. Podstatou je hluboké zamyšlení nad významem a nadčasovou genialitou mimořádného díla **J. A. Komenského, Obecné porady o nápravě věcí lidských**.

Obecná porada je nástinem evropské filozofické, politické, vědecké i náboženské problematiky doby. Význam Komenského spočívá právě v tom, že ve svém díle vystihnul dobovou problematiku, situace, fenomény, jimiž se zabýval. Komenský je **významný svým tázáním**, čímž dokázal vyjádřit aktuální otázky. Ze své pozice středoevropského myslitele dokázal **objevit lidské možnosti**. Základem pro úvahy o reformě vzdělání, později o nápravě společnosti, zůstal důraz na **lidskou aktivitu**, zejména výchovnou. Postupně si přál odhalit tajemství, jak utvářet člověka, aby ovládl nejen **přírodu**, ale i sebe sama k morálnímu a **sociálnímu rozvoji**. Komenský věří, že člověk může ve svém vývoji čelit zmatkům světa i sám vlastní **práci**. Komenského **pansofie** představuje jednotnou organickou strukturu poznatků o **celku světa**. Je prezentována jako požadavek, aby se **všichni** učili úplně **všemu** co nejdůkladněji. Komenský zastává názor, že studium lidské zkušenosti může být pro současnost velmi prospěšné a významné. Jedná se o pojetí historie, blízké humanistickému. Komenský o tom uvažuje v rámci rozšiřujícího se pojetí Pansofie, směřující k poznání světa jako celku.

Výchovně vzdělávací praxi je třeba opřít o **filozofii**, jež by vysvětlovala postavení člověka ve světě a společnosti ve vztahu k sobě samému a sloužila jako **metodologický návod**, jak se orientovat ve složitosti světa a života. Systém cílů, obsahu a metody pedagogiky je nutné propracovávat v souvislosti s obecnou metodologií filozofickou, není možno izolovat obsah vzdělání od jeho cíle, od otázek metodických. Úvahy o **cíli** musí být naplněny konkrétním **obsahem** a zaměřením na životní **praxi**. Významným podnětem je potřeba **systémové integrace vzdělání a výchovy**.

Vidíme mimořádný význam **sociálního myšlení** J. A. Komenského pro současnou **filozofii výchovy**, jež pomáhá realizovat humanistickou výchovu, **výchovu multikulturní**.

J. A. Komenský prosazoval demokratickou a humanistickou pedagogiku, která ctí důstojnost člověka, lidskost, **sociální spravedlnost**, kdy vzdělání musí být poskytováno **všem lidem, bez rozdílu** sociálního postavení, pohlaví, věku, národnosti či etnika. Komenský ve svém nitru věřil, že člověk ze své přirozenosti směřuje k **dobru**, proto je třeba jej **celoživotním vzděláváním** vést a rozvíjet, aby se

dokázal orientovat a nacházet vždy správný směr. Komenský je díky tomuto přístupu považován za představitele tzv. **optimistické pedagogiky**. Podnětný je význam vztahu **všeobecného a speciálního vzdělání**. Pro Komenského speciální vzdělání v jakémkoliv oboru představuje nejen funkci utilitární, nýbrž zároveň spočívá na širokém sociálně kulturním ideovém základu. Vzdělání ve specializované činnosti má být jen jinou cestou k životní moudrosti, která je **cílem pansofie**. Proto je významné spojení **jazykového vzdělání** se vzděláním v ostatních oborech, jazyková výuka je prostředkem logického přesného myšlení i prostředkem výměny kulturních hodnot a společenského styku. Základním integrujícím principem je dialektický vztah obecného a zvláštního ve smyslu, který umožní objasnit **vztah člověka ke světu** i k němu samotnému, tzn. kultivovat vnitřní život člověka. V Komenského Poradě **Víra** napomáhá každému jednotlivci překonávat překážky, jít správnou cestou. Nejvýznamnější myšlenka tohoto díla představuje **touhu po dokonalosti**, touhu přiblížit se podobě svého **Stvořitele**. K takové dokonalosti mohou lidé dospět pouze všeobecným osvícením, prostřednictvím soustavného všestranného **vzdělání**. Pokud se vydají všichni touto cestou, aby se stali dokonalou podobou **Imago Dei**, obrazu Božího, není možné, aby zbloudili a upadli do hříchu. Musí společně dojít k vysněnému cíli, ke společnému blahu, míru, dobru **pro všechny**. Svět tak bude navždy zbaven neřestí, bludů, konfliktů a válek a bude nastolen věčný **mír**. Lidé budou žít ve **svobodě, demokracii, věci lidské** budou řešit na pravidelných **společných poradách**.

Komenský byl zapálený touhou posilovat a rozvíjet lidskou přirozenost, přispívat k odstraňování všech příčin zla. Pro Komenského byl svět dějištěm možné nápravné činnosti obrozeného lidstva, lidstva, osvobozeného z moci zla. Obdivujeme zápas Komenského se všemi pesimisty jeho doby. Základem jeho dějinného optimismu byla jeho víra, že lidským pádem v ráji nebyla **lidská přirozenost** úplně ztracena či zkažena, ale lze ji dovést k dobru. V dějinné otevřenosti lidského života a bytí lidského rodu vyžívá do mimořádného filozofického rozměru jeho **vývojový triadismus**, jako teorie celkové **nápravy** lidské společnosti. Komenský zdůrazňuje znovunabytí **plného lidství**, lidská bytost je dle něj tvořena z mnoha elementů, které je třeba zkoumat. Intelkt je pouze jedním článkem vedle citového vybavení a především lidské vůle, dominující nad ostatními lidskými silami a vlastnostmi. Komenského antropologii charakterizuje strukturní chápání lidských schopností, založené na triádě: **rozum, vůle a schopnost činu**. Komenský si jasně uvědomuje, že **práce** má rovněž kulturní a duchovní dimenzi: pojem práce u něj přesahuje do všeobecné tvořivosti, škola je **dílna lidskosti**. Rovněž vyučování vědám, zdokonalování v mravech, i upevňování zbožnosti mají být úkoly školy, která plní své poslání ve státním životě, v zájmu štěstí všech národů.

Komenský cítil zodpovědnost za svět. Pochopil, že každý člověk je spojen se společností, s národem, lidstvem, a každý se narodil s povinností učinit pro lidstvo co nejvíc. Všechno by se mělo obrátit v obecný užitek! Výchovu a vzdělání mládeže považuje Komenský za základní vědu všech věd, jako základ každého státu, jakožto nejdražší klenot. Správné vedení mládeže pro něj představuje nejen tvoření státu, ale také jeho přetváření, aby v něm bylo méně temnot, zmatku a nesvárů, více světla, řádu, **míru a pokoje**. Společná nebezpečí, o kterých se dovíme, jsou **důvodem ke společným obavám**... A společné obavy pobízejí ke **společné poradě**. **Hlavním cílem všennápravných snah má být dosažení světového míru**. Vlastním cílem lidské vůle je dobro, dobro skutečné a **dobro bez konce trvajícím**. Komenský je si vědom skutečnosti, že všechny zásahy, omezující lidskou svobodu, jsou zároveň zárodky vzpoury, stejně jako v mezinárodním uspořádání vztahů zdrojem nových soupeření o nadřazenost jedněch národů nad druhými. **Cesta k míru vede stopami pravdy**. **Není možné znovu dosáhnout míru jinak než návratem k lásce a k pravdě...**

LITERATURA

- BALVÍN, Jaroslav, 2011. *Andragogika a filozofie. V aplikaci na romskou kulturu*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-15-8.
- BALVÍN, Jaroslav, 2011. *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-16-5.
- BALVÍN, Jaroslav, 2011. *Andragogická rozjímání na téma multikulturalita, sociální etika a hra. Slovem a obrazem*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-11-0.
- BALVÍN, Jaroslav, 2012. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-07-3.
- BALVÍN, Jaroslav, 2016. *Filozofie, Andragogika, a romská kultura*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-74-5.

- BALVÍN, Jaroslav, 2021. Filozofický, andragogický a sociální rozměr zvláštností světa a člověka v něm. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-06-6.
- BERELSON, B., 1952. *Content analysis in communication research*. New York: Free Press.
- ČAPEK, Jan Blahoslav, 1992. *Comenius na cestě z labyrintu*. Brandýs nad Orlicí.
- ČAPKOVÁ, Dagmar, 1983. *Myslenka lidské aktivity v Komenského pojetí dějin*. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd.
- ČAPKOVÁ, Dagmar, 1984. *Dokumenty a pramery. Neznámý deník Komenského*. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd. ISBN 3-777-004-817-084.
- FERJENČÍK, Ján, 2000. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-367-6.
- FLOSS, Pavel, 2005. Poselství J. A. Komenského současné Evropě. Brno: Soliton. ISBN 80-239-6048-2.
- FULKOVÁ, BOŠANSKÝ, 2009, s. 176, In CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a Martin STEINER, 2009. Jan Amos Komenský. *Odkaz kultury vzdělávání. Johannes Amos Comenius. The Legacy to the Culture of Education*. Praha: Nakladatelství Academia. ISBN 978-80-200-1700-0.
- HOLSTI, Ole R., 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading: Addison- Wesley.
- HOUŠKA, Tomáš, 1991. *Škola hrou*. Praha: Tomáš Houška. ISBN 80-9007004-7-7.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta a Martin STEINER, 2009. *Jan Amos Komenský. Odkaz kultury vzdělávání. Johannes Amos Comenius. The Legacy to the Culture of Education*. Praha: Nakladatelství Academia. ISBN 978-80-200-1700-0.
- JOYNER, Rick, 2014. *Jon Amos Comenius*. In WOODS, Sandy, 2014. *Kingdom Education: The Comenius School for Creative Leadership Approach*. Publisher: Morning Star Publications. Printed in the USA, 2014. ISBN 978-1-60708-573-7 | ISBN 1-60708-573-9.
- KALIVODA, Robert, 1992. *Husitská epocha a J. A. Komenský*. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0341-1.
- KLÍMA, Jiří Václav, 1942. *Jan Amos Komenský. Soubor statí o životě a díle J. A. Komenského*. Praha: Nakladatelství L. J. Peroutka.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1946. *Didaktika analytická*. Praha: Jaroslav Samec.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1948. *Vševýchova*. Státní nakladatelství v Praze.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1961. *Cesta světla*. (1. vydání 1668. *Via Lucis*) Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. I. svazek*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0226-2.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. II. svazek*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0227-0.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. III. svazek*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0228-9.
- KOŽÍK, František, 1970. *Světlo v temnotách. Bolestný a hrdinský život Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-116-70.
- KOŽÍK, František, 1984. *Anděl míru. Vyprávění o Janu Amosovi Komenském*. Praha: Albatros. ISBN 13-728-84.
- KRASNOVSKIJ, Archip Alexejevič, 1955. *Jan Amos Komenský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- KRATOCHVÍL, Miloš Václav, 1979. *Život Jana Amose*. Praha: Československý spisovatel.
- KRONICK, Jane C., XXXIII. (1/1997) *Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. Sociologický časopis*, 1997. Vol 33 (No. 1: 57-67)
- KUMPERA, Jan, 1992. *J. A. Komenský, poutník na rozhraní věků*. Ostrava: Amosium servis & Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-85498-03-0.
- PATOČKA, Jan, 1996. *Filozofie výchovy*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-86005-24-0.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava a František KOŽÍK, 1991. *Všichni na jednom jevišti světa*. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0091-X.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava, 2010. *Vybrané spisy Jaroslavy Peškové*. Praha: Univerzita Karlova Praha. ISBN 978-80-902125-6-5.
- POLANSKÝ, František, 1974. *J. A. Komenský a speciální pedagogika*. Brno: Krajský pedagogický ústav.
- POPELOVÁ, Jiřina, 1958. *Jana Komenského cesta k všenápravě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- PRŮCHA, Jan, 2006. *Multikulturní výchova*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-866-2.
- ROGERS, Carl Ransom, 2014. *Způsob bytí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0597-5.
- SCHIFFEROVÁ, Věra, 2009. *Výchova k novému věku. Komenského filozofie výchovy ve výkladu*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1700-0.

SMÍLKOVÁ, Jana a Jaroslav BALVÍN, 2016. *Jan Amos Komenský a jeho přínos filozofii výchovy a sociální pedagogice*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-76-9.

SMÍLKOVÁ, Jana, 2017. *Hra jako metoda zážitkové pedagogiky v pojetí J. A. Komenského*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-79-0.

SMÍLKOVÁ, Jana a Jaroslav BALVÍN, 2017. *Vztah kulturní a multikulturní andragogiky k výchově a vzdělávání dospělých - The Relationship Of Cultural And Multicultural Andragogy To Adult Education*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-80-6.

WOLF, Josef, 1992. *Jan Amos Komenský – osobnost dneška*. Praha: Unitaria. ISBN 80-900305-6-4.

WOODS, Sandy, 2014. *Kingdom Education: The Comenius School for Creative Leadership Approach*. Publisher: †Morning Star Publications. Printed in the USA, 2014. ISBN 978 - 1 -60708-573 - 7 | ISBN 1-60708-573-9.

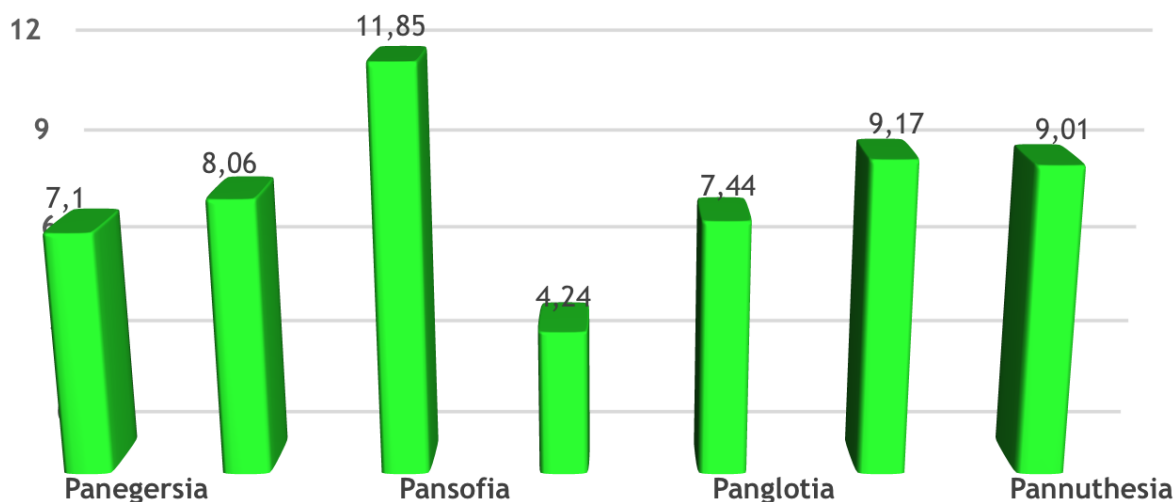
PŘÍLOHY

Mgr. Jana Smílková: jana.smilkova@slavicin.charita.cz; jsmilkova@seznam.cz

Doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.: balvin@fhs.utb.cz; balvin@utb.cz

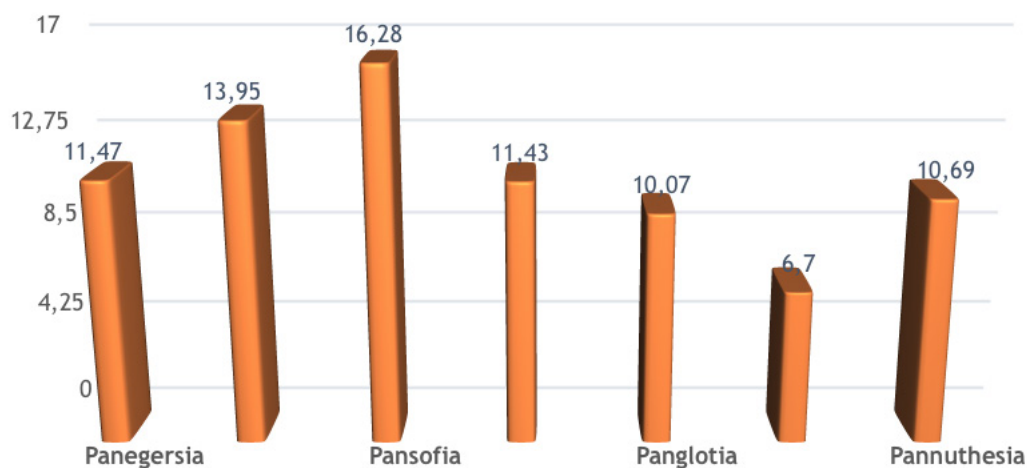
Mgr. Monika Farkašová: romske.muzeum@seznam.cz

Kategorie Rozvoj v %

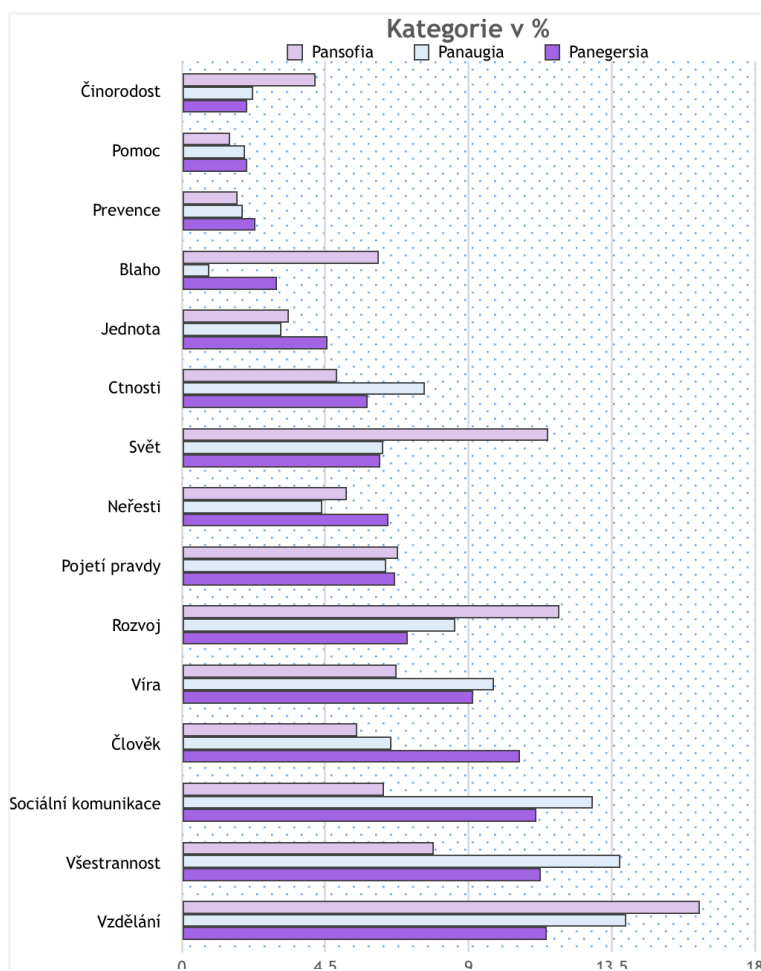

Graf 3: Výskyt kategorie Rozvoj v Obecné poradě o nápravě věcí lidských: Panegersia, Panaugia, Pansofia, Pampaedii, Panglotia, Panorthosia, Pannuthesia.

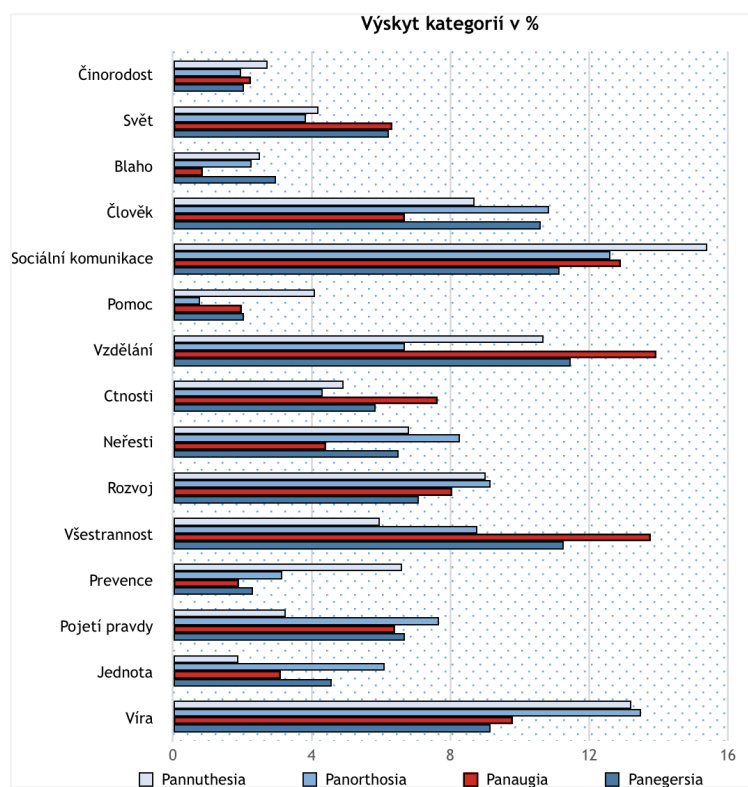
Kategorie Vzdělání v %

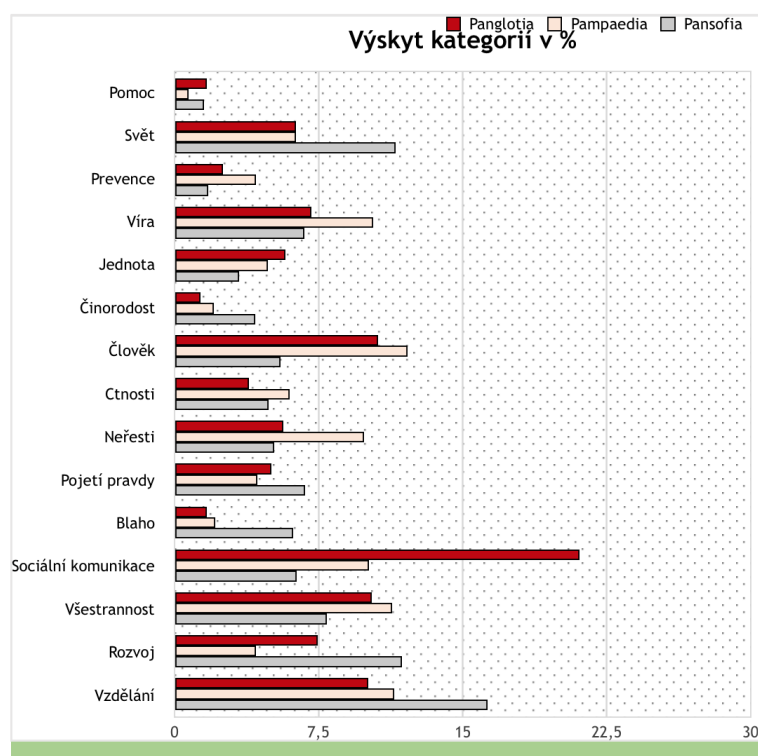
Graf 4: Výskyt kategorie Vzdělání v Obecné poradě o nápravě věcí lidských: Panegersia, Panaugia, Pansofia, Pampaedii, Panglotia, Panorthosia, Pannuthesia.

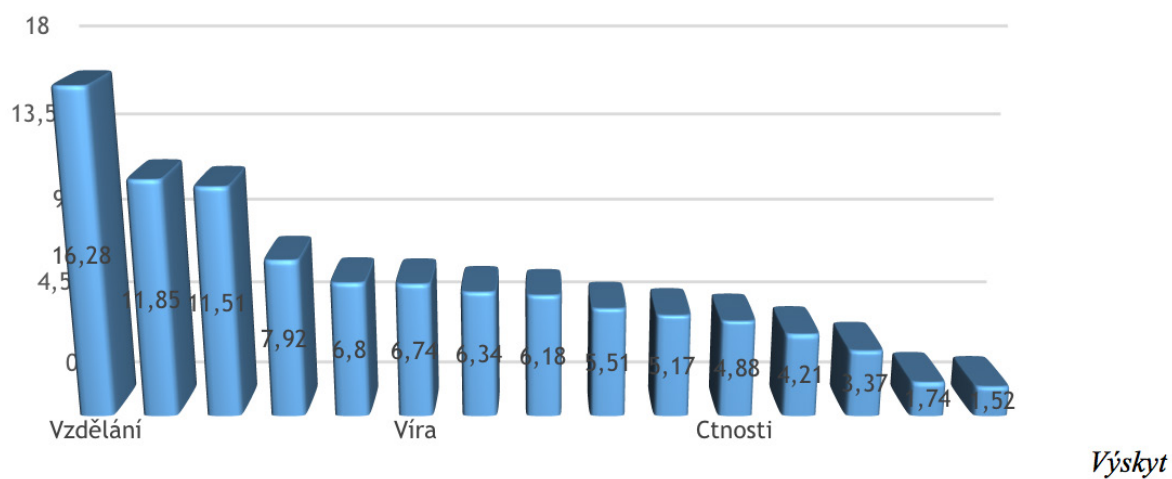
Graf 5: Srovnání výskytu jednotlivých kategorií v Panegersii, Panaugii a Pansofii v %.

Graf 6: Výskyt kategorií v Obecné poradě o nápravě věcí lidských: Panegersia, Panaugia, Panorthosia, Pannuthesia.

Graf 7: Srovnání četností výskytu jednotlivých kategorií III., IV. a V. části Obecné rady o nápravě věcí lidských, Pansofie, Pampaedie a Panglotie.

Graf 8: Výskyt kategorií ve III. části Obecné porady o nápravě věcí lidských, Pansofii.